

Котенок Д. М.

КОНЦЕПЦІЯ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ В УПРАВЛІННІ ЕКОНОМІЧНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ МІСТА

У статті розкрито теоретико-методологічні підвалини концепції життєвого циклу систем. Виокремлено два основні методико-методичні підходи до оцінки життєвого циклу міста як відкритої соціально-економічної системи: мальтузіанський та функціональний. Визначено основні параметри оцінки життєвого циклу міста. Виокремлення показників першого та другого порядків у мальтузіанському та функціональному підходах дозволило визначити їх основні структурні відмінності. На основі використання запропонованих методичних підходів було виокремлено та досліджено фрагмент життєвого циклу міста Києва. Визначено, що в кінці ХХ ст. відбулася суттєва зміна функціонального спрямування економіки Києва та структури активного економічного потенціалу міста. Обґрунтована необхідність використання результатів функціонального підходу аналізу життєвого циклу міста при розробці стратегічних документів розвитку.

Ключові слова: життєвий цикл, циклічність розвитку, місто, економічний потенціал міста

Рис.: 4. Табл.: 1. Бібл.: 18.

Котенок Дарія Михайлівна – кандидат економічних наук, доцент, докторант, кафедра макроекономіки та державного управління, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (пр. Перемоги, 54/1, Київ, 03068, Україна)

Email: d_evdo@rambler.ru

УДК 330.31 (477-25)

Котенок Д. М.

КОНЦЕПЦИЯ ЖИЗНЕННОГО ЦИКЛА В УПРАВЛЕНИИ ЭКОНОМИЧЕСКИМ ПОТЕНЦИАЛОМ ГОРОДА

В статье раскрыты теоретико-методологические основы концепции жизненного цикла систем. Выделены два основных методико-методических подхода к оценке жизненного цикла города как открытой социально-экономической системы: мальтузианский и функциональный. Определены основные параметры оценки жизненного цикла города. Выделение показателей первого и второго порядков в мальтузианском и функциональном подходах позволило определить их основные структурные различия. На основе использования предложенных методических подходов был выделен и исследован фрагмент жизненного цикла города Киева. Определено, что в конце ХХ в. произошло существенное изменение функционального направления экономики Киева и структуры активного экономического потенциала города. Обоснована необходимость использования результатов функционального подхода анализа жизненного цикла города при разработке стратегических документов развития.

Ключевые слова: жизненный цикл, цикличность развития, город, экономический потенциал города

Рис.: 4. Табл.: 1. Библ.: 18.

Котенок Дарья Михайловна – кандидат экономических наук, доцент, докторант, кафедра макроэкономики и государственного управления, Киевский национальный экономический университет им. В. Гетьмана (пр. Победы, 54/1, Киев, 03068, Украина)

Email: d_evdo@rambler.ru

UDC 330.31 (477-25)

Kotenok D. M.

CONCEPT OF LIFE CYCLE IN MANAGING CITY ECONOMIC POTENTIAL

The article reveals theoretical and methodological foundations of the concept of the life cycle of systems. It allocates two main methodical approaches to assessment of the life cycle of a city as an open socio-economic system: Malthusian and functional. It identifies main parameters of assessment of the city life cycle. It allocates indicators of the first and second orders in Malthusian and functional approaches, which allowed determination of their basic structural differences. It offers to use the proposed methodical approaches for allocation and study of a fragment of the Kiev city life cycle. It identifies that significant change of functional direction of Kiev economy and structure of active economic potential of the city took place in the end of XX century. It substantiates a necessity of use of results of the functional approach of analysis of the city life cycle when developing strategic documents of development.

Keywords: life cycle, cyclicity of development, city, city economic potential.

Pic.: 4. Tabl.: 1. Bibl.: 18.

Kotenok Dariya M. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Candidate on Doctor Degree, Department of Macroeconomics and Public Administration, Kyiv National Economic University named after V. Getman (pr. Peremogy, 54/1, Kyiv, 03068, Ukraine)

Email: d_evdo@rambler.ru

Постановка проблеми. Стабільний соціально-економічний розвиток міста залежить від ефективності стратегічних управлінських рішень, які визначають спрямованість реалізації економічного потенціалу на всіх рівнях його формування. В той же час активізація процесів розвитку, обумовлена вимогами реалій господарювання, вимагає створення нових системних підходів до управління, які

мають враховувати закономірності перебігу запланованих подій та настання непередбачуваних явищ.

Уявлення життєвого циклу міста та уточнення поточної стадії нині стає орієнтиром для муніципальних органів управління з точки зору не лише сьогодення, а й майбутнього. Особливої уваги потребують нині прояви циклічності, осмислення й аналіз яких здатні істотно знизити

невизначеність ситуацій, структуруючи її, та сприятиме розробці оптимальних і виважених планів, їх успішній реалізації.

У наукових дослідженнях вітчизняних і зарубіжних авторів достатньо широко висвітлені теоретико-методологічні засади дослідження циклічності соціально-економічних систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні аспекти циклічно-хвильової динаміки вивчалися А. Айзардом, У. Алонсо, І. Валлерстайном, Р. Верноном, Дж. Джібс, Д. Фрідманом, Дж. Форрестером. У роботах російських вчених Е. Аніміці, Е. Кочкіної, П. Ореховського, А. Тертишнього, І. Тургель представлено сучасну циклічно-хвильову парадигму економічного аналізу адміністративно-територіальних утворень.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Загальним предметним лейтмотивом всіх зазначених та деяких інших досліджень є притаманність циклічності системам всіх рівнів. Разом з тим, по відношенню до міста і донині залишаються нерозв'язаними питання щодо рушійних сил, механізмів розповсюдження та варіантів траєкторії життєвого циклу міста. Досі не створено єдиної методології прогнозування параметрів життєвого циклу, що ускладнює процес стратегічного управління містом.

Мета даної статті полягає в упорядкуванні теоретико-методологічних засад дослідження циклічності розвитку міста як основи управління його економічним потенціалом.

Основний матеріал. В економічних науках феномен циклічності був описаний вперше в середині XIX ст. і досліджувався передовсім на рівні національної економіки. На макроекономічному рівні економічний цикл заведено розглядати як сукупність взаємопогоджених коливань показників зайнятості, обсягу виробництва, рівня цін тощо. Можливості застосування таких концепцій для пояснення циклічності розвитку міст, на думку сучасних дослідників, не виходить за межі факторного аналізу [1; 15]. Разом з тим, ними вказується на необхідність врахування відмінності економічних систем різного рівня. «Рівневі» відмінності обумовлюють, з одного боку, неможливість використання монетарних підходів, а з іншого – наукову привабливість ендогенних концепцій, які пояснюють економічні коливання внутрішньою нестійкістю системи.

В середині XX ст. актуалізувались дослідження циклічності розвитку також і на мікроекономічному рівні. Вони були присвячені вирішенню проблем розвитку підприємства, галузі та життєвого циклу товару. Результати цих досліджень можна вважати вагомим внеском у розвиток теорії циклічності територіальних соціально-економічних систем. Одним з них є введення поняття життєвого циклу об'єкту. На відміну від концепції макроекономічного циклу, яка припускає його безкінечність, життєвий цикл об'єкта – має етап свого кінцевого існування.

У 70-ті роки XX ст. розпочались активні дослідження проявів циклічності стосовно різнорівневих просторових соціально-економічних систем, функціонуючих всередині країн: регіонів, міст, агломерацій, тощо. З-поміж найвагоміших результатів варто відзначити теорію регіонального

життєвого циклу Т. Хегерстанда; теорію полюсів зростання Ф. Перу, Ж. Будвіля, Х. Р. Ласуена; концепцію маркетингу територій Ф. Котлера.

Однією з фундаментальних праць, присвячених розвитку саме міських поселень, вважається робота Дж. Форрестера, який використав багатомірну економетричну модель для опису розвитку міста Бостон [17]. Запропонований Дж. Форрестером методологічний підхід ґрунтувався на моделюванні процесів підприємницької діяльності, житлового будівництва та динаміки міського населення. У подальшому з нього виокремилось два підходи аналізу життєвого циклу міста. Згідно з першим з них основним індикатором життєвого циклу міста є чисельність населення, а другого – функціональна структура міста.

Перший підхід за своїм змістом спирається на динаміку демографічних процесів. Так, російський вчений П. Ореховський, розвиваючи вказаний підхід, запропонував виокремлювати етапи життєвого циклу міста в залежності від співвідношення між чисельністю міського населення та рівнем його зайнятості. На його думку, таких етапів є чотири: інтенсивне зростання, уповільнене зростання, стагнація, занепад [10]. Сутнісна характеристика етапів зведена нами до табличної форми у табл. 1.

Зазначимо, що джерелом відновлення міста, згідно з даним підходом, є активізація так званих ядер зростання. За своїм змістом це виробництва, природні ресурси або специфічні види діяльності, які забезпечують відновлення містоутворюючої основи міста.

Варто зазначити, що ідея про взаємозв'язок між чисельністю населення та рівнем розвитку соціально-економічних систем була сформована ще в античні часи і набула завершеного вигляду у роботах засновника демографічної науки Т. Мальтуса. У подальшому наукові дослідження циклічності розвитку систем на основі аналізу демографічних процесів сформувались як окремий напрямок, який отримав назву мальтузіанства [9].

Другий методичний підхід до проявлення життєвого циклу міста оснований на його функціональній спеціалізації, де функція міста визначає сенс його існування і, відповідно, критичний розмір діяльності. При цьому вся функціональна структура міста поділяється на містоутворюючі та містообслуговуючі складові. Перша з них розглядається як причина створення міста, і її діяльність спрямована ззовні. Містообслуговуюча складова пов'язана із забезпеченням внутрішніх потреб міста. Так, на думку російської дослідниці І. Тургель, циклічність розвитку міста визначається циклічністю розвитку містоутворюючих галузей [15]. Саме їх становлення забезпечує інтенсивний розвиток міста, а стагнація є критичним моментом, або ж точкою біфуркації щодо визначення можливостей подальшого розвитку міста.

Незважаючи на відмінності у виборі базового показника, який визначає етапи життєвого циклу міста, обидва підходи мають спільні риси. По-перше, обидва розглядають місто як відкриту систему, яка гнучко реагує на зовнішні чинники (виклики), змінюючи своє внутрішнє середовище – чисельність населення або функціональну

Етапи життєвого циклу міста за концепцією П. Ореховського

Назва етапу	Сутнісна характеристика етапу
Інтенсивне зростання	<ul style="list-style-type: none"> Обсяг житлового будівництва та суспільних благ випереджають зростання чисельності городян та кількість робочих місць Відсутнє безробіття Зростання комфортності проживання у місті
Уповільнене зростання	<ul style="list-style-type: none"> Обсяг житлового будівництва та суспільних благ зростають повільніше, ніж чисельність городян та кількість робочих місць Відсутнє безробіття Зниження рівня комфортності проживання у місті, однак його рівень ще залишається привабливим
Стагнація	<ul style="list-style-type: none"> Зростання розриву між обсягом житлового будівництва і суспільних благ та чисельністю городян Зниження міграційного приросту населення міста Доволі високий рівень безробіття Погіршення комфортності життя Формування мотивів щодо виїзду з міста городян
Занепад	<ul style="list-style-type: none"> Погані житлові умови та низька якість суспільних благ Відтік населення з міста Високий рівень безробіття Закриття містоутворюючих підприємств Низька якість життя

Адаптовано за [10]

структуру. По-друге, обома визнається той факт, що кожне місто має власну криву життєвого циклу. По-третє, і тим, і іншим засвідчується необхідність постійного оновлення містоутворюючої основи для уникнення етапу занепаду. По-четверте, обидва не заперечують того, що ідентифікація поточної стадії життєвого циклу край необхідна для визначення напрямків активізації тих чи інших елементів економічного потенціалу міста та прогнозування його подальшого розвитку.

Результати узагальнення методологічних підходів до виокремлення етапів життєвого циклу міста дозволили нам дійти до висновків про можливість формування двох

систем показників, які за своєю аналітичною роллю істотно відрізняються. Для аналізу ми поділили їх на дві групи – показники першого та другого порядку. На основі показників першого порядку дослідники зазвичай здійснюють побудову кривої життєвого циклу і визначають поточний етап. Показники другого порядку слугують для аналізу змістового наповнення етапів життєвого циклу. На рис. 1 подана матриця систематизації показників.

Користуючись систематизованою таким чином системою показників, можна проводити достовірний, на наш погляд, аналіз життєвого циклу міста. Апробація запропонованого методичного підходу здійснено нами на прикла-

Підходи до аналізу життєвого циклу міста

	Мальтузіанський	Функціональний
Показники I порядку	<ul style="list-style-type: none"> Чисельність населення Міграційний приріст населення Природний приріст населення 	Структура валової доданої вартості за видами економічної діяльності
Показники II порядку	<ul style="list-style-type: none"> Рівень безробіття/рівень зайнятості населення Рівень забезпеченості житловою площею Якість соціальної інфраструктури Рівень доходів городян 	<ul style="list-style-type: none"> Структура зайнятих Структура обсягів реалізованої промислової продукції Валовий регіональний продукт на душу населення Прямі іноземні інвестиції на душу населення Інвестиції в основний капітал на душу населення Рівень заробітної плати Якість соціальної інфраструктури

Рис. 1. Матриця показників аналізу життєвого циклу міста

ді міста Київ. При побудові кривої життєвого циклу були використані матеріали офіційної статистичної звітності. Розглянемо зазначені показники послідовно за обома підходами: мальтузіанським та функціональним.

Показником першого порядку, згідно з мальтузіанським підходом, є чисельність населення. За початковий момент виявлення фрагменту кривої життєвого циклу нами обрано 1897 рік, оскільки саме в цьому році було проведено останній перепис населення за часів Царської Росії. На основі аналізу даних про динаміку чисельності городян за 1897–2011 рр. нами сформовано наступні висновки. По-перше, протягом періоду дослідження відслідковуються дві фази життєвого циклу міста: стрімке зростання (1897–1990 рр.) та стабілізація (1991 р. – до нині). Так, у першому періоді чисельність населення зросла більш, як у десять разів з 247,7 тис. до 2624,4 тис. Найвищі темпи приросту були характерні для 1897–1926 років, коли чисельність населення щодесятиліття зростала на 68%, в подальшому

цей показник знижувався, і в останнє десятиліття періоду становив 20%. У другому етапі – 1991–2012 рр. – темпи приросту чисельності городян різко скоротились. Внаслідок трансформаційної кризи протягом 1990–2000 рр. для міста Київ був характерним нульовий приріст населення, далі приріст став позитивним, і в 2000–2012 рр. становив 6%. По-друге, кожен з виокремлених етапів має період значного скорочення чисельності населення: у першому – через військові дії 1940–1943 рр., у другому – через економічну кризу 90-х років минулого століття.

Наступним показником першого порядку є природний та міграційний приріст населення. Згідно з даними офіційної статистики протягом обох етапів життєвого циклу «левова частка» збільшення чисельності населення забезпечувалась міграційним приростом, значення якого у декілька разів перевищувало природний.

Фрагмент життєвого циклу міста Київ за мальтузіанським підходом наведено на рис. 2.

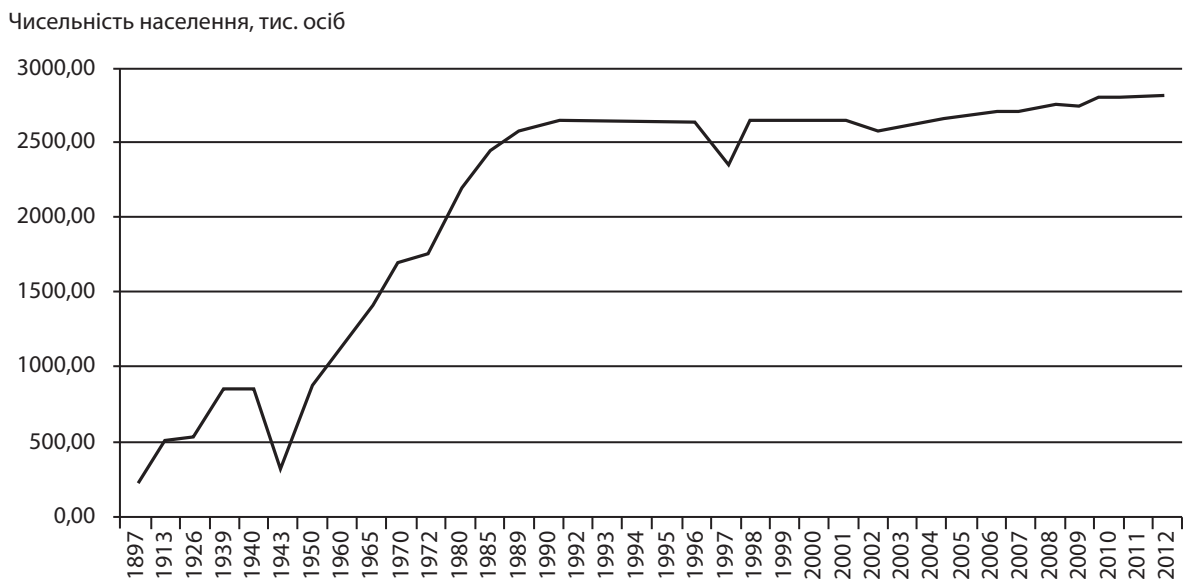

Рис. 2. Фрагмент життєвого циклу міста Київ 1897–2012 рр.

Одним з основних соціально-економічних параметрів, за якими відслідковують циклічність коливання, і важливим складником показників другого порядку, є показник зайнятості населення, який відображає характер розвитку економіки міста, і водночас, є критерієм її успішності. Явище циклічного безробіття або зайнятості не було притаманним соціально-економічній системі Радянської України. З початком трансформаційного періоду в економіці України спостерігались явища прихованого, а потім і явного безробіття [10].

Згідно з результатами аналізу динаміки безробіття в місті Київ у 1991–2011 рр. можна констатувати, що протягом зазначеного періоду рівень безробіття серед городян в середньому був нижчим за національний у 6 разів [11]. Це забезпечувало постійне відновлення міграційного приросту населення.

Слід зауважити також, що індикатори якості життя населення мають надзвичайно важливе значення для аналізу процесів економічної активності населення. Зважаючи на те, що безпосередньою метою нашого дослідження є не стільки оцінка якості життя у місті, скільки аналіз прояву циклічності, ми скористаємося параметрами, які мають істотний вплив на міграційні процеси: забезпеченість житлом городян та рівень розвитку соціальної інфраструктури.

Для оцінки першого з параметрів ми використали показник житлової забезпеченості, який для міста вважається санітарним нормативом, а також показниками введення в експлуатацію житла та динаміки сукупного житлового фонду.

Так, згідно зі ст. 47 чинного Житлового кодексу України (прийнятого у 1983 р. та введеного у дію у 1984р.) було встановлено норму житлової площі на рівні 13,65 м² [2]. Разом з тим, постановою №284, ухваленою виконавчим

комітетом Київської міської ради народних депутатів і президією Київської міської ради профспілок у 1991 році, ця норма була скорочена до 9 м².

Статистичні дані вказують на постійне збільшення середньої житлової забезпеченості городян. Величина зазначеного показника протягом останніх 50-ти років зростала з 7,7 м² у 1940 р. до 21,5 м² у 2011 р. Незважаючи на значне перевищення середньої житлової забезпеченості у місті Київ норматива житлової площі, цей показник значно поступається за аналогічному параметру великих міст у країнах з розвинутою економікою. Так, в економічно розвинених країнах Європи величина зазначеного показника коливається від 30 до 35 м², а у США – досягає 45 м² [18]. Відмітимо, що протягом аналізованого періоду різке скорочення обсягів введення нового житла з наступним відновленням позитивної динаміки відбувалось лише у кризові для економіки України періоди: 1993–1995 рр. – внаслідок трансформаційної кризи та 2008 рік – світової фінансової кризи.

Доволі високий рівень забезпеченості житловою площею у місті Київ, на нашу думку, можна вважати фактором, що стимулює приріст чисельності киян. Однак, згідно з результатами досліджень вітчизняних економістів, житлові ресурси, які є у місті і відносяться до надійних, такими насправді вважати не слід. У висновках аналітиків підкреслюється той факт, що невисокі, порівняно з вартістю житла, доходи населення стають причиною того, що житло перетворюється в недоступне для проживання благо або через його покращення і наступну продаж заможним, або, навпаки, через його руйнування і зношеність [5].

Світовий досвід засвідчує, що розв'язанню проблеми недоступності та високої вартості житла через територіальну обмеженість міст сприяє активізація житлового будівництва у містах, що знаходяться у межах агломерації.

Для того, щоб міста були привабливими для мігрантів з високим рівнем людського капіталу, вони повинні мати розвинену соціальну інфраструктуру та високу якість населення. Ці поняття є доволі комплексними і їх важко виміряти. Фактором модернізації соціального середовища вважається високий рівень освіченості населення, і водночас він виступає як компонента якості населення [12]. Зважаючи на неповноту даних по структурі населення за рівнем освіти, а також деяких інших параметрів соціальної інфраструктури, ми скористаємося результатами рейтингу «Найкращі міста України для життя», який щорічно проводить щотижневик «Фокус». Згідно з даними рейтингу за 2012 р. м. Київ посідає перше місце серед міст України, які мають чисельність населення більше за 1 млн [16]. Протягом шести років існування рейтингу (2007–2012) місто Київ лише двічі поступалося своєю першістю: у 2011р. – Одесі, 2010 – Харкову [16]. Це засвідчує високий рівень розвитку соціальної інфраструктури міста Київ порівняно з іншими великими містами України.

Згідно з основними положеннями теорії конкуренції, трудові ресурси спрямовуються у ті місця, де населення має вищі доходи. Це положення було взято нами за робочу гіпотезу для порівняльного аналізу рівня доходів населення по місту Київ, зокрема, та України в цілому. Проведений нами

аналіз динаміки доходів городян, що ґрунтувався на офіційних статистичних даних, дає підстави для висновку про постійне перевищення доходів киян середнього значення по національній економіці. Відзначимо, що за роки Радянської України це перевищення коливалось на рівні 4%–14%, а за роки незалежності України різниця досягла 65%.

Таким чином, місто Київ стало привабливим середовищем для активних міграційних процесів. Єдиним обмежувачем цього є певна споживачка «недоступність» житла. Разом з тим, стабілізація приросту населення протягом останніх років вказує на існування також і обмежувачів, пов'язаних зі існуючою структурою економічного потенціалу міста Київ.

Підсумовуючи результати апробації мальтузіанського підходу, зазначимо, що чисельність городян є відносно сталою величиною і безпосередньо не залежить від економічної активності міста. Разом з тим, невирішеність питань працевлаштування, низька якість житлових умов і нерозвиненість соціальної інфраструктури призводить до скорочення чисельності городян. Слід також зазначити, що серед складових приросту чисельності городян на зміну економічних умов найбільш гнучко реагує саме міграційний приріст, при цьому між рівнем розвитку економіки та міграційним приростом спостерігається пряма залежність.

Формування циклічно-хвильової моделі розвитку міста Київ на засадах функціонального підходу передбачає проведення ретроспективного аналізу структури його економіки, а це пов'язане з певними труднощами, передовсім методологічного характеру. Ключовими з-поміж них є такі: розгляд сфери послуг як такої, що не приймає участі у створенні сукупного суспільного продукту; перехід до системи національних рахунків, а отже, і зміна офіційної статистичної методології розрахунку основних економічних показників; зміна грошової одиниці. Також відмітимо й ускладнення, пов'язані з неповнотою інформації офіційної статистики. Для вірогідніших кількісних порівнянь та здійснення якісного аналізу показники краще аналізувати не в абсолютному, а у відносному вимірі, що дозволяє уникати методичних ускладнень, пов'язаних з процедурою дефлювання. При побудові кривої життєвого циклу міста на основі функціонального підходу ми спиралися на дані офіційної статистики щодо структури реалізованої промислової продукції за 1965–2011 рр., а також структури валової доданої вартості за видами економічної діяльності за 2001–2011 рр. [11; 13]

За результатами кластерного аналізу структури реалізованої продукції промисловості всі галузі переробної промисловості були об'єднані у дві групи. До першої віднесено ті галузі (види економічної діяльності), які протягом 1965–2011 рр. пройшли фазу зростання і нині знаходяться у кризовому стані, а саме: машинобудування, легка, хімічна та лісова промисловості. Відзначимо, що в 90-х роках минулого століття з промислового сектору економіки міста Києва повністю зникла скляна промисловість. Друга група – це галузі, які нині знаходяться у фазі зростання: виробництво та розподілення електроенергії, газу та води; харчова промисловість (рис. 3).

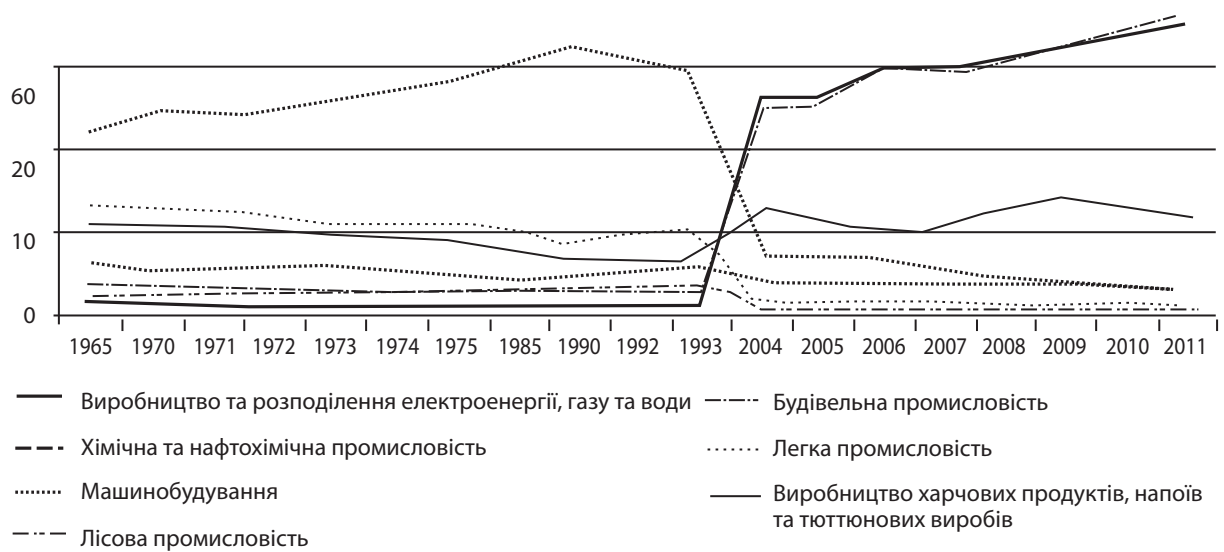

Рис. 3. Динаміка структури обсягів реалізованої продукції промисловості міста Київ у 1965–2011 рр.

Занепад галузей (видів економічної діяльності), пов'язаних з промисловим виробництвом, свідчить про зміну функціональної спеціалізації міста. Для її уточнення нами проведено аналіз структури валової доданої вартості за 2001–2011 рр., а отже і змістового наповнення життєвого циклу міста за функціональним підходом (рис. 4).

Результати аналізу структури валової доданої вартості підтверджують раніше зроблений нами висновок про те, що в економіці міста Київ відбувся відхід від промислової спеціалізації. Нині лівова частка у структурі валової доданої вартості належить видам економічної діяльності, що пов'язані зі сферою послуг – це торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, а також операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям.

Про кардинальну зміну функціональної спеціалізації міста також свідчить і структура зайнятості. Так, співвідношення кількості працівників, зайнятих у промисловості, до аналогічного показника у роздрібній торгівлі і громадського харчування у другій половині ХХ ст. становила 6:1. На кінець 2012 р. частка працівників, зайнятих у переробній промисловості, становила 1:10. Коливання частки зайнятих у сфері торгівлі, на нашу думку, є наслідком завершення «споживачього буму» через фінансову кризу 2008–2009 рр. Спостерігається постійне зростання частки зайнятих у сфері нерухомості, що свідчить про її активний розвиток.

Якщо розглянути економіку міста Київ крізь призму ретроспективного аналізу, то можна зробити висновок, що протягом ХVIII–ХІХ ст. йому була притаманна торговельна спеціалізація. Водночас протягом означених століть Київ був промисловим центром по переробці продуктів сільського господарства, поліграфічних послуг, металообробки та машинобудування. У ХХ ст. місто стало центром

машинобудування та металообробки, промисловості будівельних матеріалів та хімічної промисловості. Таким чином, в еволюції економіки міста Київ чітко прослідковується декілька етапів: протягом ХVIII ст. – торговельний центр, ХІХ ст. – промисловий центр з спеціалізацією на потребах харчової промисловості та армії, ХХ ст. – індустріальний центр машинобудування, кінець ХХ ст. – занепад машинобудування [3]. Нині ж наявне відновлення торговельної спеціалізації міста. Відмітним став факт того, що однією із точок зростання економіки міста Київ у Стратегії розвитку до 2025 р. визначено розвиток точного машинобудування та електроніки, що свідчить про завершення повного життєвого циклу функціональної спеціалізації міста [14]. Таким чином, на основі результатів аналізу показників першого порядку нами визначено, що на початку другого десятиліття ХХІ ст. економіка міста Київ розпочинає новий етап життєвого циклу.

Формування змістового наповнення етапів життєвого циклу з використанням показників II-го порядку, з нашої точки зору, було б неповним без дослідження форм прояву певних закономірностей, пов'язаних з рівнем валового регіонального продукту на душу населення, як-от: інвестиційна активність та якість життя населення, економічна активність. Сучасні дослідники економіки міст вказують на те, що коли значення валового регіонального продукту на душу населення у місті є нижчим за національний рівень, то це призводить до появи негативних процесів, які проявляються у інвестиційній сфері через відтік інвестицій. Як наслідок – скорочується кількість робочих місць та погіршуються умови праці на існуючих робочих місцях. Зазначене супроводжується зменшенням розміру заробітної плати працюючих, і, відповідно, зниженням якості життя городян. Погіршення економічної ситуації спричинює скорочення податкових надходжень, що веде до деградації соціальної

Рис. 4. Динаміка структури валової доданої вартості міста Київ у 2001–2011 рр.

інфраструктури, якості управління та комунального обслуговування. На такий ланцюжок причинно-наслідкових зв'язків звертають увагу російські дослідники [1].

Згідно з даними офіційної статистичної звітності України в 1998–2008 рр. валовий регіональний продукт на душу населення у місті Київ постійно перевищував національний рівень. Так, протягом останніх зазначених десяти років показник був втричі вищим від національного рівня [11; 13].

У сфері інвестиційної активності показовими, з нашої точки зору, є показники обсягів прямих іноземних інвестицій та інвестицій у основний капітал. Так, протягом 1995–2012 рр., незважаючи на деякі коливання у інвестиційній активності, їх значення в економіці міста значно перевищували національний рівень. Разом з тим, скорочення темпів приросту прямих іноземних інвестицій протягом останніх п'яти років у місті Київ свідчить про зниження його інвестиційної привабливості, що було наслідком, з одного боку, перегляду іноземними інвесторами конкурентних переваг міста, а з другого – обумовлене проявами світової фінансової кризи. Аналіз інших показників II-го порядку за функціональним підходом, а саме: рівня заробітної плати та якості соціальної інфраструктури, відбувався як елемент аналізу життєвого циклу міста за мальтузіанським підходом. Його результати викладені вище.

Підсумовуючи, зазначимо, що в економіці міста Київ нині спостерігаються адекватні форми прояву закономірностей розвитку: вищий за національний рівень валовий регіональний продукт на душу населення супроводжується високою інвестиційною привабливістю міста, високою порівняно з середньонаціональним рівнем заробітною платою та високою якістю життя.

Отримані результати дослідження життєвого циклу міста Київ за функціональним підходом підводять до висновку про те, що у 90-ті роки минулого століття відбулась доволі різка зміна внутрішньої структури його економічно-

го потенціалу, передовсім у структурі активної та пасивної складових. Іншими словами, проявилась точка біфуркації, і нині здійснюється формування нового аттрактору подальшого соціально-економічного розвитку міста. Відзначимо, що утворення точки біфуркації і аттракторів відбувалися на тлі як еволюційних, так і революційних процесів, пов'язаних з трансформацією соціально-економічної та політичної системи України.

Еволюція та сучасні тенденції розвитку економіки міста Київ свідчать про складні процеси трансформації та значні структурні зміни в економічному потенціалі. Разом з тим, спостерігаються тенденції певної примітивізації промислової основи економіки міста, а криза 2008–2009 рр. проявила вразливість політики розвитку, що реалізується у місті Київ.

Зіставлення результатів економічного аналізу життєвого циклу міста Київ за мальтузіанським та функціональним підходами дозволило виявити співпадіння часових параметрів виокремлення фаз життєвого циклу, що підтверджує їх рівнозначність та достовірність. Разом з тим, кожен з них може краще слугувати для певної предметної галузі аналізу. Так, якщо є потреба у виявленні ознак зміни фаз і настання точки біфуркації, то краще використовувати мальтузіанський підхід. Якщо ж потрібна деталізація економічної основи фази циклу, то краще скористатися функціональним підходом. Звідси витікає, що в основі стратегічного планування розвитку міста мають бути закладені передовсім результати останнього, тобто функціонального підходу.

Висновок. Інтерпретація динаміки соціально-економічних показників на основі концепції життєвого циклу міста уявляється важливим інструментом стратегічного планування розвитку міста на кожному з етапів життєвого циклу. Як основа стратегічного контролю концепція життєвого циклу міста дає уявлення про стан функціонування

міста, ефективність використання наявного економічного потенціалу. Практична цінність теорії життєвого циклу міста полягає також в тому, що вона дає змогу передбачити і адекватно зреагувати на вплив екзогенних та ендемогенних чинників.

Незважаючи на те, що місту Київ як складній відкритій соціально-економічній системі, вдалося уникнути такого

етапу життєвого циклу як занепад, все ж ідентифікувати нижній етап як фазу інтенсивного зростання, на нашу думку, було б передчасно, для цього потрібні подальші розвідки. З-поміж загальних причин, що є очевидними, – це існуючі територіальні обмеженнями, що обумовлює доповнення існуючого стратегічного вектору розвитку міста агломераційною компонентою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горин Н. И., Нешчадин А. А. К вопросу о цикличности развития городов: основные положения и закономерности [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://viperson.ru/wind.php?ID=639416>
2. Житловий кодекс Української РСР [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5464-10>
3. Історія Києва / За ред. В. Г. Сарбей. У 3-томах. Том 2. Київ періоду пізнього феодалізму і капіталізму. – К.: Наукова думка, 1986. – 439 с.
4. Київ значно випереджає регіони України за основними економічними показниками (дані за 2011р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://smi.liga.net/articles/2012-02-01/4125427-ki_v_znachno_vperedzha_reg_oni_ukra_ni_za_osnovnimi_ekonom_chnimi_pokaznikami.htm
5. Київська міська державна адміністрація [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://kievcity.gov.ua/>
6. Київ у цифрах. Стат. зб. – К.: Київське міське управління статистики, 1994. – 223с.
7. Київ у цифрах. Стат. зб. – К.: Статистичне управління міста Києва. Видавництво «Статистика», 1966. – 162 с.
8. Київ у цифрах. Стат. зб. – К.: Статистичне управління міста Києва. Видавництво «Статистика», 1972. – 117 с.
9. Нефедов С. Экономические законы истории // Вопросы экономики, 2012. – № 12. – С. 118–134.
10. Радіонова О. М. Динаміка розвитку міста та міської зайнятості: теоретико-методологічний аспект // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, 2011. – №2 (5). – С. 108–121.
11. Регіони України. Статистичний збірник [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
12. Система муніципального управління [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://referatwork.ru/Municipalnoe_upravlenie.
13. Статистичний щорічник м. Києва за 2009рік/ За ред. Р. Г. Віленчук, Відп. за вип. С. М. Батечко. – К.: Держкомстат України, 2010. – 430с.
14. Стратегія розвитку Києва до 2025 року.
15. Тургель И. Д. Теоретико-методологические аспекты исследования жизненного цикла города [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://vestnik.uapa.ru/ru-ru/issue/2008/03/>
16. Хорошо живут. Фокус определил лучшие города для жизни в Украине [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://focus.ua/charts/241851>
17. Форрестер Дж. Динамика развития города / Пер. с англ. М. Г. Орловой. М.: Издательство «Прогресс», 1974. – 286с.
18. Progressive Architecture, 2001. – № 7. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/9063/1/39.pdf>

REFERENCES

- Forrester, Dzh. *Dinamika razvitiia goroda* [The dynamics of the city]. Moscow: Progress, 1974.
- Gorin, N. I., and Neshchadin, A. A. «K voprosu o tsiklichnosti razvitiia gorodov: osnovnye polozheniia i zakonomernosti» [To a question about the cycle of urban development and the main provisions of laws]. <http://viperson.ru/wind.php?ID=639416>.
- Istoriia Kyieva [History of Kyiv]. Kyiv: Naukova dumka, 1986.
- «Kyiv znachno vyperedzhaie rehiony Ukrainy za osnovnymy ekonomichnymy pokaznykamy (dani za 2011r.)» [Kyiv Ukraine regions far ahead of the main economic indicators (data for 2011)]. http://smi.liga.net/articles/2012-02-01/4125427-ki_v_znachno_vperedzha_reg_oni_ukra_ni_za_osnovnimi_ekonom_chnimi_pokaznikami.htm.
- «Kyivska miska derzhavna administratsiia» [Kyiv City State Administration]. <http://kievcity.gov.ua/>.
- Kyiv u tsyfrakh*. [Kyiv in numbers.]. Kyiv: Kyivske miske upravlinnia statystyky, 1994.
- Kyiv u tsyfrakh*. [Kyiv in numbers.]. Kyiv: Statystychne upravlinnia mista Kyieva; Statystyka, 1966.
- Kyiv u tsyfrakh*. [Kyiv in numbers.]. Kyiv: Statystychne upravlinnia mista Kyieva; Statystyka, 1972.
- «Khorosho zhivut. Fokus opredelil luchshie goroda dlia zhizni v Ukraine» [Live well. Focus has identified the best cities to live in Ukraine]. <http://focus.ua/charts/241851>.
- [Legal Act of Ukraine]. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5464-10>.
- Nefedov, S. «Ekonomicheski zakony istorii» [The economic laws of history]. *Voprosy ekonomiki*, no. 12 (2012): 118–133.
- «Progressive Architecture – 2001. – № 7.» <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/9063/1/39.pdf>.
- «Rehiony Ukrainy. Statystychnyi zbirnyk» [Regions of Ukraine. Statistical Yearbook]. <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
- Radionova, O. M. «Dynamika rozvytku mista ta miskoi zainiatosti: teoretyko-metodolohichniy aspekt» [The dynamics of urban development and urban employment: theoretical and methodological aspects]. *Visnyk Natsionalnoi iurydychnoi akademii Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho*, no. 2(5) (2011): 108–121.
- Statystychnyi shchorichnyk m. Kyieva za 2009rik* [Statistical Yearbook of Kyiv for 2009rik]. Kyiv: Derzhkomstat Ukrainy, 2010.
- «Stratehiia rozvytku Kyieva do 2025 roku.» [Kyiv Development Strategy 2025.].
- «Sistema munitsipalnogo upravleniia» [The system of municipal governance]. http://referatwork.ru/Municipalnoe_upravlenie.
- Turgel, I. D. «Teoretiko-metodologicheskie aspekty issledovaniia zhiznennogo tsikla goroda» [Theoretical and methodological aspects of the study of the life cycle of]. <http://vestnik.uapa.ru/ru-ru/issue/2008/03/>.